

Jaki ojciec, taki syn.
Czad pod rządami Déby'ego juniora

Katarzyna Woźniak

Security
in practice

Jaki ojciec, taki syn. Czad pod rządami Déby'ego juniora

Opracowała: Katarzyna Woźniak, 11.11.2022 r.

Niespodziewana śmierć Idrissa Déby'ego, wieloletniego prezydenta Czadu, wywołała międzynarodowe poruszenie. Władzę w kraju przejęło wojsko pod dowództwem Mahamata Idrissa Déby'ego, syna zmarłego prezydenta. Zarówno Stany Zjednoczone, Europa, jak i UE oraz kraje G5 Sahel z niepokojem zaczęły patrzeć w przyszłość regionu subsaharyjskiego i Sahelu. Czad, najsilniejszy i najsukceszniejszy militarnie kraj w tym obszarze, walczący z terrorystami z Mali i Boko Haram, zaczął mieć własne problemy wewnętrzne. Rada Wojskowa obiecała, że po 18 miesiącach odda władzę w ręce cywilnego rządu. Jak ten czas wyglądał w praktyce?

Mapa 1. Czad na mapie Afryki.

Kwiecień 2021 r. przeminął w Czadzie pod znakiem walk, buntów, protestów. FACT[1] połączył siły z innymi grupami zbrojnymi, aby wspólnie obalić radę wojskową i Mahamata

Déby'ego, opozycjoniści zaś wezwali ludzi do demonstracji przeciwko nielegalnemu przejęciu władzy przez wojsko[2]. Protesty trwały nie tylko w stolicy, ale także w Moundou, Dobie i innych miastach. Domagano się oddania władzy w ręce cywilne, zaprzestania wspierania rządów wojskowych przez Francję oraz jakiegokolwiek ingerencji byłego kolonizatora w sprawy polityczne państwa[3]. W trakcie protestów dochodziło do aktów wandalizmu – demonstranci podpalali opony i atakowali stacje benzynowe. Policja użyła gazu łzawiącego, aby rozproszyc tłum. W wyniku strąc z siłami bezpieczeństwa kilkanaście osób straciło życie, dziesiątki zostały ranne, a ponad 700 aresztowano. Część zatrzymanych zgłosiła nadużycia i tortury[4].

Początkowo Francja jako zwolennik władzy Déby'ego zaproponowała mieszany (cywilno-wojskowy) system rządzenia. Po protestach, które przetoczyły się przez Czad, zmieniła swoje stanowisko. Byłe imperium kolonialne wezwało czadyjskie wojsko do całkowitego oddania władzy społeczeństwu[5]. Unia Afrykańska wydała oświadczenie, w którym bezwzględnie podkreśliła, że nie wyraża zgody na przedłużenie reżimu wojskowego, a Czad w ciągu obiecanych 18 miesięcy musi przejść w system demokratyczny, rządzony przez przedstawicieli cywilnych. Mimo to nie nałożyła sankcji na Czad po przejęciu władzy przez wojsko, tak jak uczyniła to w przypadku Mali czy Burkina Faso. Działalność UA i wyróżnienie Czadu spotkało się z dezaprobatą ze strony innych państw afrykańskich, które uważają, że Unia straciła swoją pozycję i moc oddziaływania[6].

2 maja 2021 r. Tymczasowa Rada Wojskowa (Transitional Military Council, TMC) podjęła decyzję dotyczącą utworzeniu rządu. Powołano 40 ministrów i wiceministrów. Nowością było stworzenie Ministerstwa Pojednania Narodowego, którego pierwszym ministrem został Acheick Ibn Oumar – były szef rebeliantów oraz doradca dyplomatyczny prezydenta Idrissa Déby'ego w 2019 r. Warta uwagi jest także postać ministra sprawiedliwości, którym został opozycjonista Mahamat Ahmat Alhabo[7]. Na stanowisko premiera powołano Alberta Pahimi Padackego, który sprawował tę funkcję w latach 2016-2018. Padacke startował w wyborach prezydenckich w 2021 r. i zajął drugie miejsce z wynikiem 10,32% głosów[8]. Z wyborem Padackego na tymczasowego premiera nie zgodziła się opozycja. Albert Padacke był bliskim sojusznikiem Idrissa Déby'ego, więc jest z podejrzliwością obserwowany przez partie opozycyjne[9].

Zdjęcie 1. Symbole narodowe Czadu.

Rada Wojskowa, próbując zdobyć zaufanie i poparcie dla przejęcia władzy, wysłała swojego przedstawiciela – Abdelkerima Déby’ego, drugiego syna Idrissa Déby’ego – do krajów środkowoafrykańskich, aby przedstawił sposób funkcjonowania rządów wojskowych oraz pomysł przejścia do rządów cywilnych. Abdelkerim Déby odwiedził kraje członkowskie Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Środkowej (Economic Community of Central African States, ECCAS). Podczas podróży szczególny nacisk starano się położyć na stosunki czadyjsko-kameruńskie. W 2020 r. prezydent Czadu Idriss Déby oraz prezydent Kamerunu Paul Biya podpisali porozumienie dotyczące wzajemnego bezpieczeństwa, w którym państwa zobowiązały się do militarnego wsparcia w przypadku zaatakowania któregoś z nich. Na mocy tej umowy Abdelkerim Déby chciał, aby Kamerun pomógł czadyjskim siłom bezpieczeństwa w walce z rebeliantami FACT[10]. Czad, szukając sojusznika, poprosił Angolę o wsparcie polityczne i dyplomatyczne. Minister spraw zagranicznych Czadu Mahamat Zene Cherif udał się z wizytą do Luandy, aby przedstawić angolskiej stronie sytuację polityczno-militarną w swoim kraju. Wsparcie Angoli jako czołowego lidera ECCAS i Międzynarodowej Konferencji nt. Regionu Wielkich Jezior (International Conference on the Great Lakes Region, ICGLR) miało znaczenie dla uprawomocnienia rządów TMC w Czadzie. Spotkanie było okazją do omówienia wzmocnienia czadyjsko-angolskiej współpracy gospodarczej w dziedzinie rolnictwa, hodowli zwierząt, infrastruktury, telekomunikacji i energii[11]. Wysiłki TMC do zdobycia poparcia i uznania na arenie międzynarodowej okazały się skuteczne, ponieważ podczas szczytu ECCAS, który odbył się 4 czerwca 2021 r. w Brazzaville w Republice Konga, kraje członkowskie postanowiły udzielić wsparcia procesowi transformacji politycznej na rzecz stabilności Czadu. ECCAS wezwał Czad do stworzenia przestrzeni do dialogu narodowego, który wsparłby tworzenie fundamentów pod przejście do rządów cywilnych[12].

Instytucją odpowiedzialną za stworzenie dialogu narodowego było Ministerstwo Pojednania Narodowego, które podjęło szereg współprac z instytucjami międzynarodowymi

poproszonymi o pomoc w tworzeniu procesu przejściowego. Unię Afrykańską reprezentował Basile Ikouébé[13]. Mahamat Déby wielokrotnie oświadczał, że nie zamierza negocjować z rebeliantami, jednak zgodnie z instrukcją rady instytucji międzynarodowych otworzył się na dialog. Grupy zbrojne zostały wezwane do inkluzywnego dialogu narodowego[14]. Stworzenie podwalin pod rozmowy trwało kilka miesięcy. Po ponad pięciu miesiącach negocjacji 8 sierpnia 2022 r. w Doha 40 grup rebelianckich podpisało porozumienie z TMC o zawieszeniu broni i włączeniu się do dialogu narodowego. TMC obiecała bezpieczeństwo i amnestię dla bojowników po powrocie do Czadu oraz zwrot skonfiskowanego mienia, natomiast ruchy rebelianckie zobowiązały się nie rekrutować nowych członków. Porozumienia nie podpisały natomiast dwa najsilniejsze ugrupowania opozycyjne – FACT oraz Wojskowa Rada Dowodzenia dla Ocalenia Republiki (Conseil de commandement militaire pour le salut de la République, CCMSR). Powodem tego miała być odmowa zwolnienia z więzienia wszystkich członków powyższych organizacji[15]. Rozdrobnione grupy opozycyjne oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego, zjednoczone w koalicji znanej jako Wakit Tama (co z języka czadyjskiego można tłumaczyć jako „nadszedł czas”)[16], miały wątpliwości do dialogu narodowego. Uważały, że klan Débych oraz wyżsi rangą generałowie nie zechcą odsunąć się od władzy. Potwierdzeniem tego miało być milczenie Mahamata Déby’ego w sprawie kandydowania w przyszłych wyborach na urząd prezydenta. Opozycja polityczna i Wakit Tama planowały demonstracje na dzień przed rozpoczęciem dialogu narodowego, jednak TMC zakazała demonstracji[17].

Początkowo rozpoczęcie dialogu narodowego miało odbyć się pod koniec lipca 2022 r., ale z powodu bojkotu przesunięto datę spotkania. Setki aktywistów aresztowano, a budynki opozycji zostały zablokowane przez siły bezpieczeństwa. Kościół katolicki w Czadzie zawiesił swój udział w rozmowach, ponieważ uznał dialog narodowy za kampanię wyborczą, zatem uczestnictwo w nim może oznaczać opowiedzenie się za jedną z partii. Stowarzyszenia praw człowieka wystosowały ultimatum do wszczęcia dialogu, w którym znalazł się postulat uwolnienia aresztowanych aktywistów oraz wycofanie pojazdów wojskowych spod siedziby partii Transformers (koalicji partii opozycyjnych). Ultimatum zostało spełnione[18]. Pod koniec sierpnia 2022 r. około 1400 osób zebrało się, aby wspólnie rozpocząć dialog narodowy. Uczestnicy w pierwszej kolejności pracowali nad ustanowieniem organów dialogu, regulaminie wewnętrznym i ustanowieniu prezydium, które miało kierować pracami dialogu narodowego. Po jego ogłoszeniu kilku uczestników spotkania zaprotestowało i wycofało się z rozmów. Przyczyną było pojawienie się na liście prezydium Gali Ngote – przeciwniczki

zmarłego prezydenta Idrissa Déby’ego. Część uczestników uznała to za oszustwo i podstęp. Osoby, które wycofały się z rozmów, dołączyły do Transformers i Wakit Tama, które odmówiły udziału w rozmowach[19]. 28 września 2022 r. Komisja ds. Dialogu Narodowego przedstawiła raport, w którym zaleciła przedłużenie okresu przejściowego o 24 miesiące[20]. Przyjęto także kilka rezolucji rozszerzających uprawnienia prezydenta o tworzenie i odwoływanie rządu oraz dopuszczających kandydaturę członków TMC w przyszłych wyborach cywilnych[21].

Zdjęcie 2. Budynek Ministerstwa Spraw Zagranicznych w stolicy Czadu.

17 października 2022 r. Mahamat Déby został zaprzysiężony na prezydenta Czadu – tym samym dokonała się długo wyczekiwana „transformacja polityczna” i odejście od Tymczasowych Rządów Wojskowych na rzecz Tymczasowego Rządu Cywilnego. Déby ma sprawować urząd głowy państwa przez następne dwa lata, do października 2024 r., kiedy to przewidziano wybory. Premierem został Saleh Kebzabo, który będzie kierował rządem przejściowym przez dwa lata. Kraje Basenu Jeziora Czad (Lake Chad Basin Commission, LCBC), czyli Kamerun, Niger i Nigeria, z zadowoleniem przyjęły proces transformacji politycznej w Czadzie. Muhammad Buhari jako prezydent Nigerii i przewodniczący Komisji

LCBC pochwalił Mahamata Déby'ego za wysiłki mające ustabilizować sytuację w Czadzie po śmierci Idrissa Déby'ego oraz przeprowadzenie dialogu narodowego[22].

Decyzja o utworzeniu rządu przejściowego i mianowanie Mahamata Déby'ego na prezydenta spotkało się z oburzeniem opozycji i niezadowoleniem Czadyjczyków. 20 października 2022 r. prodemokratyczni demonstranci wyszli na ulicę Ndżameny, aby wyrazić swój sprzeciw. Podczas jednodniowych protestów splądrowano i podpalamo siedzibę nowo mianowanego premiera Kebzabo. Policja użyła gazu łzawiącego i ostrej amunicji, aby rozproszyc tłum. Szef opozycyjnej partii Transformers Succes Masra na Twitterze opublikował krótki materiał filmowy, w którym powiedział, że siły bezpieczeństwa strzelają w kierunku karet pogotowia. Podczas starć z policją zginęło 50 demonstrantów, prawie 300 osób zostało rannych i co najmniej 500 aresztowano. UE i UA skrytykowały brutalne tłumienie protestów. ONZ ds. praw człowieka potępiła użycie siły i wezwała do przeprowadzenia dochodzenia w sprawie zgonów oraz zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony praw człowieka, w tym do wolności słowa i pokojowych zgromadzeń. Francja nie tylko potępiła tłumienie demonstracji, ale także musiała odrzucić pogłoski o swoim udziale w represjach[23].

Zdjęcie 3. Budynek Ministerstwa Komunikacji w Ndżamenie.

Historia Czadu zatacza koło. W wyniku zamachu stanu w 1990 r. Idriss Déby został prezydentem Czadu. Przez kolejne 30 lat sprawował urząd głowy państwa. W czasie trwania jego rządów zniesiono limit kadencji prezydenckiej, wprowadzono system wielopartyjny, jednak przez całą jego prezydenturę Patriotyczny Ruch Zbawienia (Patriotic Salvation Movement) był partią dominującą. Powszechne stały się korupcja, kumatorstwo, patronaty. Główne stanowiska polityczne, biznesowe i wojskowe były obsadzane przez krewnych i sojuszników z grupy etnicznej Zaghawa. W środowisku międzynarodowym Idriss Déby zasłynął jako gorący przeciwnik terroryzmu. Członkostwo Czadu w G5 Sahel, MNJTF, LCBC oraz udzielenie pozwolenia francuskim wojskom na założenie bazy w Czadzie przyczyniły się do „przymknięcia oka” przez ONZ, UE, UA i USA na autorytarne rządy Déby’ego. Mahamat Déby przejął władzę po śmierci ojca, wprowadził godzinę policyjną, rozwiązał rząd i konstytucję, wprowadził Tymczasowe Rządy Wojskowe. Obietnicami oddania władzy w ręce cywilów w ciągu 18 miesięcy oraz wyrażeniem chęci przyjęcia pomocy w stabilizacji sytuacji politycznej i bezpieczeństwa „ugłaskał” opinię międzynarodową[24].

Środowisko międzynarodowe (zwłaszcza afrykańskie) zgodziło się na warunki polityczne stawiane przez Mahamata Déby’ego i jego rząd z obawy przed utratą silnego i wykwalifikowanego sojusznika w walce z terroryzmem. W ramach kontyngentu G5 Sahel przebywało 1200 czadyjskich żołnierzy. W sierpniu 2021 r. postanowiono o wycofaniu połowy żołnierzy z niespokojnego regionu trójkątnego – tj. Mali, Burkina Faso i Nigru. Powodem redukcji wojsk miał być wzrost przemocy w regionie jeziora Czad oraz rosnące problemy z grupami opozycyjnymi po śmierci Idrissa Déby’ego. Boko Haram oraz inne grupy terrorystyczne zmniejszyły swoją aktywność w granicznym regionie Nigerii, Nigru, Kamerunu i Czadu[25]. Republika Czadu od 1998 r. jest członkiem Wielonarodowej Wspólnej Grupy Zadaniowej (Multinational Joint Task Force, MNJTF), która prowadzi działania zbrojne i humanitarne w transgranicznym regionie basenu jeziora Czad. W MNJTF służy 3 tys. czadyjskich żołnierzy, wyszkolonych przez francuskich specjalistów. Kwatera główna MNJTF znajduje się w Ndżamenie. Wycofanie się czadyjskich żołnierzy z MNJTF przyczyniłoby się do zmniejszenia bezpieczeństwa w regionie jeziora Czad i zwiększenia działania Boko Haram. Stąd też aprobatą części państw afrykańskich dla rządów Déby’ego juniora.

Czy rządy Mahamata Déby’ego będą podobne do rządów jego ojca? Wstępnie można uznać, że jest wiele podobieństw w sposobie prowadzenia polityki. Trudno jednak określić, na ile decydujące dla Czadu będą najbliższe 24 miesiące. Wysoce prawdopodobne jest zwiększenie

liczby protestów i demonstracji przeciwko obecnej władzy, lecz szanse na oddanie władzy przez Tymczasowy Rząd Cywilny z Mahamatem Débym na czele są niewielkie. Możliwy jest scenariusz oddalenia wyborów lub wyborcza farsa po upływie dwóch lat.

[1] Front for Change and Concord in Chad (FACT) to grupa polityczno-wojskowa, założona w 2016 r. przez byłych oficerów czadyjskiej armii w celu obalenia dotychczasowej władzy. Ich siedziba znajduje się we wschodniej Libii (dokładnie w górach Tibesti przy libijsko-czadyjskiej granicy). Rebelianci FACT wywodzą się z plemion Mahadi, Gorana, Tubu oraz częściowo z plemienia Zaghawa, do którego należał Déby. K. Woźniak, *Czad – turbulencje ważnego gracza na Sahelu*, „Security in Practice”, 1.05.2021, <https://securityinpractice.eu/czad-turbulencje-waznego-gracza-na-sahelu/>, 11.11.2022.

[2] *We won't negotiate', says new Chad regime, as armed rebels regroup*, „The Guardian”, 26.04.2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/apr/26/we-wont-negotiate-says-new-chad-regime-as-armed-rebels-regroup>, 11.11.2022.

[3] *Chad: Post-Déby Crackdown, Abuses*, „Human Rights Watch”, 24.06.2021, <https://www.hrw.org/news/2021/06/24/chad-post-deby-crackdown-abuses>, 11.11.2022.

[4] *At Least 2 Killed During Protests in Chad*, „Voice of America”, 27.04.2021, <https://www.voanews.com/africa/least-2-killed-during-protests-chad>, 11.11.2022.

[5] *Chad protests turn deadly as demonstrators demand civilian rule*, „Aljazeera”, 27.04.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/4/27/protests-erupt-in-chads-capital-protesters-demand-civilian-rule>, 11.11.2022.

[6] *African Union calls for 'democratic transition' in Chad*, „Aljazeera”, 20.05.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/20/african-union-calls-for-democratic-transition-in-chad>, 11.11.2022.

[7] *Chad military council names transitional government*, „Aljazeera”, 2.05.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/2/chad-military-council-lifts-curfew-imposed-after-deby-death>, 11.11.2022.

[8] N.E. Ndi, *Chad military names Albert Padacke as head of transitional government*, „The Nation Africa”, 26.04.2021, <https://nation.africa/kenya/news/africa/chad-military-names-albert-padacke-as-head-of-transitional-government-3377628>, 11.11.2022.

[9] *Chad – Junta Names Presidential Runner-Up As Transitional PM*, „AllAfrica”, 26.04.2021, <https://allafrica.com/stories/202104270002.html>, 11.11.2022.

[10] M. E. Kindzeka, *Chad's Military Council Seeks Central African States Support*, „Voice of America”, 8.05.2021, <https://www.voanews.com/africa/chads-military-council-seeks-central-african-states-support>, 11.11.2022.

- [11] *Chad wooing Angola's support for political-military stability*, „Angola Press News Agency”, 2.06.2021, <https://www.angop.ao/en/noticias/politica/tchad-solicita-apoio-de-angola-para-estabilidade-politico-militar-no-pais/>, 11.11.2022.
- [12] *President back from ECCAS Summit on Chad*, „Angola Press News Agency”, 4.06.2021, <https://www.angop.ao/en/noticias/politica/presidente-joao-lourenco-ja-em-luanda/>, 11.11.2022.
- [13] E. Agbortogo, *Chad: TMC 100 Days After...*, „Cameroon Tribune”, 2.08.2021, <https://www.cameroon-tribune.cm/article.html/41457/en.html/chad-tmc>, 11.11.2022.
- [14] *AFRICA/CHAD – Interim president invites rebels to „Inclusive National Dialogue”*, „Agenzia Fides”, 11.08.2021, http://www.fides.org/en/news/70644-AFRICA_CHAD_Interim_president_invites_rebels_to_Inclusive_National_Dialogue, 11.11.2022.
- [15] H. Dickow, *Chad is making a huge effort to find peace: Chadians aren't convinced it will work*, „The Conversation”, 25.08.2022, <https://theconversation.com/chad-is-making-a-huge-effort-to-find-peace-chadians-arent-convinced-it-will-work-189268>, 11.11.2022.
- [16] *Chad: Post-Déby Crackdown...*
- [17] H. Dickow, *Chad is making a huge effort to...*
- [18] M. Tantoh, *Chad: Will The National Dialogue Resume?*, „All Africa”, 5.09.2022, <https://allafrica.com/stories/202209050491.html>, 11.11.2022.
- [19] Idem, *Chad: National Dialogue Hits a Snag In Chad*, „All Africa”, 30.08.2022, <https://allafrica.com/stories/202208300444.html>, 11.11.2022.
- [20] *Chad's National Dialogue Commission Report*, „U.S. Department of State”, 1.10.2022, <https://www.state.gov/chads-national-dialogue-commission-report/>, 11.11.2022.
- [21] B. Dariustone, G.I. Tounkara, K. Harisine, *Chad's President Delays Elections and Expands His Powers*, „All Africa”, 13.10.2022, <https://allafrica.com/stories/202210140013.html>, 11.11.2022.
- [22] *Buhari in Chad, asks for...*
- [23] *Chad: Protests in Chad Amid Anger At Junta's Rule, 50 Dead*, „All Africa”, 20.10.2022, <https://allafrica.com/stories/202210210021.html>, 11.11.2022.
- [24] B. Dariustone, G.I. Tounkara, K. Harisine, *Chad's President Delays Elections...*
- [25] *Chad says will withdraw half its troops from G5 Sahel force*, „Aljazeera”, 21.08.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/21/chad-says-will-withdraw-half-its-troops-from-g5-sahel-force>, 11.11.2022.